УДК 378:378.14:81

Тетяна Новікова,
кандидат педагогічних наук,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

ДИДАКТИЧНІ ПРИНЦИПИ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ МАЙБУТНІМ ОФІЦЕРАМ-ПРИКОРДОННИКАМ

У представленій статті автор досліджує дидактичні особливості викладання іноземної мови у вищій школі прикордонного відомства. Проаналізовано загальнодидактичні принципи викладання дисциплін та виокремлено специфічні, що реалізуються у процесі викладання іноземної мови майбутнім офіцерам-прикордонникам. Відповідно до кожного дидактичного принципу подано зміст його реалізації в освітньому процесі вищого навчального закладу прикордонного відомства.

Ключові слова: *дидактичні принципи, майбутні офіцери-прикордонники, викладання іноземної мови, загальнодидактичні принципи, освітній процес.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. У зв'язку з глобальними змінами, які відбуваються в українському суспільстві та в освітній галузі, виникла гостра необхідність внесення істотних коректив до професіограм випускників вищих навчальних закладів. Це повною мірою стосується також "особистісно-професійного профілю" фахівців правоохоронних органів. Передумовою їх ефективної професійної

© *Тетяна Новікова*

діяльності є формування у майбутніх офіцерів правоохоронних органів лінгвосоціокультурної компетентності. Її зміст полягає не тільки в оволодінні іноземною мовою як засобом спілкування, а й реалізується в засвоєнні спеціальних теоретичних знань, що належать до таких навчальних дисциплін, як культурологія, лінгвокраїнознавство, психологія міжкультурного спілкування [11].

Крім того, у період сучасних глобалізаційних процесів зростає роль іноземної мови як засобу міжкультурної комунікації. Стан суспільства відображений в освітній системі. Саме соціум формує нові вимоги до підготовки майбутніх фахівців, зокрема до рівня засвоєння іноземної мови.

Сучасні суспільно-політичні, економічні та культурні процеси призвели до необхідності переосмислення мети вивчення іноземної мови у вищій школі. Виникла потреба у формуванні так званої мовленнєвої особистості, яка набула навичок медіатора культур, здійснює продуктивну міжкультурну взаємодію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Аналіз наукових робіт вітчизняних та зарубіжних вчених з теми дослідження свідчить про наявність суперечності між існуючими потребами суспільства до іншомовної підготовки у вищій школі та недостатньою підготовленістю вищої системи освіти щодо забезпечення відповідної підготовки, а також про наявність різних концепцій, парадигм та теорій щодо іншомовної підготовки майбутніх фахівців.

Вітчизняна наука представлена науковими доробками таких вчених, як Н. Бориско [1], В. Борисов [2], В. Кушнір [3], В. Маслов [5], Р. Мартинова [4], Ю. Пассов [6], В. Пліско [7], Н. Потелло [8], П. Сердюков [9], P. Pattison [10].

Метою статті є аналіз сучасних дидактичних особливостей викладання іноземних мов майбутнім офіцерам-прикордонникам.

Виклад основного матеріалу дослідження. Високий рівень ускладнення соціально-комунікативних відносин у період глобалізації призводить до політико-економічної, політичної та культурної інтеграції у сучасному світі, до розширення інформаційного просто-

ру та становлення громадянського відкритого суспільства, для якого характерним є тісна взаємодія з іншими країнами.

На підставі вищезазначеного зростає роль іноземної мови як засобу міжкультурної комунікації.

З метою задоволення соціального запиту щодо іншомовної підготовки майбутніх фахівців прикордонного відомства слід узгодити вимоги навчальних програм, застосувати традиційні та нетрадиційні технології навчання іноземних мов, а також дотримуватись відповідних принципів дидактики у викладанні іноземної мови.

Аналіз практики викладання іноземних мов у вищій школі свідчить про переважання комунікативних методів, які сприяють якісному оволодінню мовленнєвою формою на всіх рівнях вимови. Проте, нові умови використання іноземної мови виявили недоліки системи іншомовної підготовки у вищій школі.

Ключовою проблемою є правильне, проте швидке використання лексичних та граматичних одиниць, яке не дозволяє досягнути високого рівня міжкультурного спілкування. За традиційних принципів дидактики у процесі викладання іноземної мови не враховується те, що зазначена мова є системою культурних цінностей.

У навчанні іноземних мов, як і інших навчальних дисциплін, відбувається дотримання певних дидактичних принципів.

Методика викладання іноземних мов є специфічною, оскільки базується на суміжних науках: педагогіці, психології, лінгвістиці, теорії інформації, психолінгвістиці.

Водночас, ця методика побудована на єдиній дидактичній основі, що реалізується в основі загальноприйнятих дидактичних принципів.

Вивчення іноземної мови у вищому навчальному закладі прикордонного відомства ґрунтується на таких принципах дидактики:

зв'язку теорії та практики навчання;

свідомого вивчення іноземної мови;

доступності змісту методів навчання;

колективного характеру вивчення та врахування індивідуальних особливостей;

науковості змісту методів та способів навчання;

виховного характеру процесу вивчення іноземної мови;

наочності навчання;

міцності знань, навичок та умінь іноземної мови;

досягнення мети;

здійснення діагностування при досягненні визначених цілей;

єдності процесу соціалізації, формування соціокультурних цінностей та ціннісного ставлення до людини;

професійної спрямованості навчальної діяльності;

проблемності;

саморозвитку та самовиховання;

особистої відповідальності.

Розглянемо сутність кожного дидактичного принципу.

Реалізація принципу зв'язку теорії та практики має специфічний характер, що полягає у кінцевій меті вивчення іноземної мови. Вивчення іноземної мови передбачає досягнення різних цілей: практичне оволодіння мовою, оволодіння мовою як засобом для читання літератури зі спеціальності та оволодіння іноземною мовою як спеціальністю.

У вищій школі метою вивчення іноземної мови є оволодіння мовою в усній та письмовій формах, набуття міцних знань про систему мови.

Майбутній офіцер-прикордонник повинен отримати вичерпні відомості про характер відповідного мовленнєвого явища у вищому навчальному закладі.

З метою реалізації принципу виховного характеру у процесі вивчення іноземної мови на практичних заняттях зміст навчального матеріалу слід відбирати з урахуванням соціально-економічного, політичного та культурного життя відповідної країни.

У зв'язку із цим при використанні мовленнєвого матеріалу в усному та писемному мовленні у майбутніх офіцерів-прикордонників виховуються такі якості, як повага до історичної спадщини, самопізнання, почуття патріотизму та інтернаціоналізму.

Водночас, заняття з іноземної мови мають величезний потенціал щодо ознайомлення курсантів-прикордонників з історією та культурою зарубіжних країн, збагачення їх світогляду, розвитку інтелектуальних та пізнавальних здібностей.

Ще однією з переваг реалізації цього дидактичного принципу під час вивчення іноземної мови є засвоєння прийомів розумової праці, розумових операцій аналізу та синтезу при опрацюванні іншомовних текстів, оволодіння вміннями формулювати думку за допомогою іноземної мови.

Як свідчить аналіз практики викладання іноземної мови у вищих навчальних закладах, принцип свідомого вивчення іноземної мови широко використовується, оскільки дорослі більше схильні до усвідомленої мовленнєвої діяльності.

Усвідомленість полягає у поетапному формуванні розумових дій щодо розуміння курсантами схожих та відмінних характеристик у засобах вираження одного і того ж змісту. Це сприяє подоланню впливу рідної мови на процес оволодіння іноземної мови.

Вираження принципу доступності під час вивчення іноземної мови полягає у здатності курсантів розуміти способи виконання дій з метою отримання мовленнєвих навичок та вмінь. Процес оволодіння зазначеними навичками та вміннями є поступовим, оскільки на початковому етапі вивчення іноземної мови у курсантів-прикордонників переважають вправи умовного мовленнєвого спрямування, які передбачають формування та удосконалення навичок.

Наступний принцип – науковості. Цей принцип має вияв у відборі мовленнєвого навчального матеріалу, у його розподілі, обсязі та змісті знань, які слід отримати, та у виконанні мовленнєвих дій.

Наочність під час вивчення іноземної мови є надзвичайно важливою, а особливо на початкових етапах оволодіння мовою. Як свідчать дослідження психологів, показ того, як функціонують мовленнєві одиниці мови, сприяє міцному засвоєнню мовленнєвого матеріалу.

Принцип міцності знань, навичок та умінь іноземної мови полягає у визнанні необхідності міцного засвоєння знань. Проте, згідно із концепцією комунікативного підходу, вивчення іноземної мови повинно відбуватись в умовах природного спілкування. У таких умовах навчальний матеріал засвоюється на основі довільного невимушеного запам'ятовування.

Таким чином досягається формування міцних мовленнєвих навичок та умінь.

Принцип досягнення мети передбачає формулювання мети та алгоритму здійснення конкретних, проміжних дій для її досягнення на основі попереднього та нового змісту навчання. Для цього необхідно, щоб мета відповідала реальним можливостям суб'єктів навчального процесу, готовим активно діяти та вирішувати поставлені завдання. Основним завданням викладача на цьому етапі є опора на попередній досвід курсантів та підвищення його до рівня, необхідного для успішного досягнення мети заняття.

Принцип здійснення діагностування при досягненні визначених цілей реалізується за умови, що мета соціалізації сформульована з урахуванням можливості об'єктивно визначити ступінь її досягнення. Це передбачає існування певного інструментарію та методики для виміру ступеня її реалізації. Відповідно до цього постановка мети має бути сформульована за допомогою зрозумілих та доступних характеристик, які дозволять керувати процесом навчання, вносити необхідні корективи й робити висновки про результати навчального процесу.

Принцип єдності процесу соціалізації, формування соціокультурних цінностей та ціннісного ставлення до людини передбачає реалізацію у повному обсязі цілепокладання і цілевиконання, а також комплексне використання основних видів діяльності: навчально-пізнавальної, ціннісно-орієнтаційної, наукової, комунікативної, розвивальної. Цей принцип вимагає врахування стадій соціалізації особистості і розвитку соціокультурних цінностей.

Принцип професійної спрямованості навчальної діяльності означає, що процес навчання і його результат курсанти оцінюють з позиції їх значущості для майбутньої професійної діяльності. Тому у цьому аспекті актуальним є здійснення діяльності з моделювання практичних ситуацій, максимально наближених до життєвих, при вирішенні яких курсанти зможуть застосувати набуті знання і навички.

Принцип проблемності спрямований не на механічне заучування навчального матеріалу, а на засвоєння знань, пошук оптимальних варіантів вирішення проблемних ситуацій, розробку нових технологій професійної діяльності. Урахування цього принципу ставить перед викла-

дачами завдання навчити курсантів формулювати проблемні питання, виділяти визначальні фактори і знаходити способи їх вирішення.

Принцип саморозвитку та самовиховання передбачає спрямованість дій викладачів і курсантів на планомірний і цілеспрямований розвиток та удосконалення своєї особистості. Це процес перебудови своєї особистої і соціальної позиції, настанов, відмови від інтелектуальних шаблонів, постановки мети, визначення способів і засобів діяльності, досягнення результату і контролю його як кожним з учасників окремо, так і групою в цілому.

Принцип особистої відповідальності закріплює за кожним суб'єктом навчання персональну відповідальність за результати власної діяльності на заняттях, при спілкуванні з колегами, у будь-яких висловлюваннях, у виступах, відповідях тощо.

Колективний характер вивчення та врахування індивідуальних особливостей в процесі вивчення іноземної мови у західній практиці викладання іноземної мови є досить поширеним. Зарубіжні педагоги відносять цей метод до інтерактивних. Інтеракція забезпечує високий рівень засвоєння іноземної мови.

Висновки. Викладання іноземної мови у вищому навчальному закладі прикордонного відомства здійснюється на основі вищеподаних дидактичних принципів. Методика викладання іноземних мов є гнучкою та сприяє розвитку інформаційно-освітнього середовища та пошуку оптимальних та результативних методів та технологій навчання.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Зазначені у статті дидактичні особливості викладання іноземної мови майбутнім офіцерам-прикордонникам є не остаточними, оскільки безперервно здійснюється оновлення змісту викладання, впроваджуються інноваційні технології. Це може бути підґрунтям для подальших наукових розвідок у запропонованій проблемі.

Список використаної літератури

1. Бориско Н. Ф. Теоретические основы создания учебно-методических комплексов для языковой межкультурной подготовки учителей иностранных языков (на материале интенсивного обучения немецкому языку) : дис. ...

д-ра пед. наук: 13.00.02 / Бориско Наталія Федорівна. – К., Киевский государственный лингвистический университет, 2000. – 484 с.

2. Борисов В. В. Формування готовності вчителя до дослідницької педагогічної діяльності в умовах поетапної підготовки студентів педагогічного вузу : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Борисок Володимир Володимирович – Слов'янськ : Слов'янський держ. педагогічний ін-т, 1996. – 181 с.

3. Кушнір В. А. Системний аналіз педагогічного процесу : методологічний аспект / В. А. Кушнір. – Кіровоград : Видавничий центр КДПУ, 2001. – 348 с.

4. Мартинова Р. Ю. Цілісна загальнодидактична модель змісту навчання іноземних мов : монографія / Р. Ю. Мартинова. – К. : Вища шк., 2004. – 454 с.

5. Маслов В. С. Теорія і практика культурологічної підготовки слухачів і курсантів вищих військових навчальних закладів освіти : автореф. дис. на здобуття накового ступеня д-ра пед. наук : 13.00.04 / КВГІ МО України – К., 1998. – 36 с.

6. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению : пособие для учителей / Е. И. Пасов. – М. : Просвещение, 1991. – 223 с.

7. Пліско В. І. Теоретичні і методичні засади формування готовності працівників правоохоронних органів до діяльності в умовах екстремальних ситуацій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 2004. – 44 с.

8. Потелло Н. Я. Теорія і практика ділового мовлення : навчальний посібник / Н. Я. Потелло. – К. : МАУП, 1999. – 132 с.

9. Сердюков П. І. Теоретичні основи навчання іноземних мов у мовному вузі з використанням інформаційних технологій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : 13.00.02 / Київськ. держ. лінгв. ун-т. – К., 1997. – 32 с.

10. Pattison P. Developing Communication Skills. – Cambridge : University Press, 1987. – 112 p.

11. Діденко О. В. Лінгвосоціокультурна компетентність майбутніх офіцерів-правоохоронців: зміст, структура та особливості / Олександр Васильович Діденко // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України : електрон. наук. фах. вид. / гол. ред. Діденко О. В. – 2013. – Вип. 2. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Vnadps/2013_2/zmist.html

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Діденко О. В.

Стаття надійшла до редакції 24.02.2016

Новикова Т. Л. **Дидактические принципы преподавания иностранных языков будущим офицерам-пограничникам**

В представленной статье автор исследует дидактические особенности преподавания иностранного языка в высшей школе пограничного ведомства. Проанализированы общедидактические принципы преподавания дисциплин и выделены специфические, реализуемые в процессе преподавания иностранного языка будущим офицерам-пограничникам. Согласно каждому дидактическому принципу подано содержание его реализации в образовательном процессе высшей школы пограничного ведомства.

Ключевые слова: *дидактические принципы, будущие офицеры-пограничники, преподавание иностранного языка, общедидактические принципы, образовательный процесс.*

Novikova T. L. **Didactic principles of teaching a foreign languages for future officers-border guards**

During today's globalization, the role of foreign languages as a means of intercultural communication. Condition society is reflected in the educational system. That society creates new requirements for the training of future professionals. In particular, the level of mastering a foreign language.

Modern socio-political, economic and cultural processes have led to the need to rethink the purpose of learning a foreign language in high school. There was a need in the formation of the so-called individual speech, which has acquired skills mediator cultures makes productive intercultural interaction.

In order to meet social demand on foreign language training of future specialists border agencies should harmonize requirements for training programs, use traditional and innovative technologies of teaching foreign languages, and comply with the principles of didactics in teaching foreign languages.

Analysis of teaching foreign languages in high school, indicates the predominance of communication methods that promote mastery of speech quality at all levels of a form of pronunciation. However, new conditions of use of a foreign language have found deficiencies in training foreign language in high school.

Methods of teaching foreign languages is specific because based on the related sciences, pedagogy, psychology, linguistics, information theory, psycholinguistics, cybernetics.

However, this technique is based on a single didactic basis, implemented the basis of generally accepted principles of teaching.

Learning a foreign language in high school border agency based on the relevant principles of didactics.

In the present article, the author explores the features of didactic teaching foreign language in high school border agency. Analyzed zahalnodydaktychni principles of teaching specific subjects and singled sold in foreign language teaching future officers-border guards. Under each didactic disclosed the content of its implementation in the educational process of higher educational institution border agency.

Thus, the teaching of foreign languages in high school border agency carried out on the basis of the above didactic principles. Methods of teaching foreign languages are flexible and promote informational and educational environment and the search for optimal and effective methods and techniques of teaching.

Keywords: *didactic principles, future officers, border guards, teaching foreign languages, zahalnodydaktychni principles of the educational process.*